

SOCIÁLNÍ DEMOKRAT, KOMUNISTA NEBO SOCIALISTICKÝ SJEDNOTITEL? TYPLOGICKÝ PROFIL OSTRAVSKÝCH DĚLNICKÝCH VŮDCŮ PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ NA PŘÍKLADU JOSEFA PERGLA

Jiří Sochorek

Jiří Sochorek: Member of Social Democrats, Communist Party or the Socialist Association? Typological profile of the Ostrava Labour movement leaders from the first half of the 20th century on the example of Josef Pergl

This article analyses the political transformation of Josef Pergl, a leading figure of Ostrava's Labour movement in the first half of the 20th century, a close collaborator of the Imperial Council deputy Petr Cingr, and a man who defied "the Karlin boys".

Josef Pergl is introduced as a specific type of a socialist who had politically radicalized at the beginning of the 1920s and switched from social democrats to a radical left-wing party. Pergl, however, had not endured the second wave of the Czechoslovakian communist party purge and was forced to leave the party in 1932, contrary to Josef Šavel who was also one of Cingr's men. In a bid to make a comeback, Pergl founded Socialist Association, his own political party which did not have any major success in the regional political field. The typology of a Labour movement leader is further studied using the example of Josef Pergl by examining his characteristics (place of origin, ideology, the stability of his ideological belief, career achievements, the ability of theoretical political thinking). The specific characteristics of the examined personality stand out most when compared to the typological uniqueness of his fellows, Josef Šavel and Petr Cingr. The article also addresses the specific development of the Labour movement in the Ostrava-Karviná region during the first half of the 20th century.

Key Words: *Josef Pergl, Labour Movement Leader, Labor Unions, Social Democracy, Communist Party of Czechoslovakia, The Karlin Boys, Socialist Association, Ostrava-Karviná Region, Austria-Hungary, Czechoslovakia*

Josef Pergl představoval jednu z klíčových osobností dělnického hnutí a levicové politiky na Ostravsko-Karvinsku v první polovině 20. století. V letech 1906–1932 se značnou měrou podílel na utváření specifického veřejného a politického života tohoto regionu. Z pozice předsedy zemského sekretariátu Říšské odborové komise pro Moravu a Slezsko se zasloužil o zlepšení pracovní a sociální úrovně dělnictva na severovýchodní Moravě a na území tzv. rakouského Slezska. Byl v úzkém kontaktu s dalšími představiteli levicové politiky a sociálnědemokratických odborů na Ostravsku Josefem Šavlem a říšským poslancem Petrem Cingrem. Během rozkolu sociální demokracie v roce 1911 se všichni jmenovaní přiklonili na stranu centralistů.

Do veřejného života rovněž vstupoval jako odpovědný redaktor týdeníku Svornost, který spoluzaložil v roce 1911. Časopis Svornost se od jeho založení do roku 1919 stal oficiálním tiskovým orgánem Československé sociálně demokratické strany dělnické (centralisté). Ve stejném roce inicioval vytvoření tzv. Ostravské internacionály, společného výboru zástupců okresních výborů české, polské a německé sociální demokracie v regionu.

Z pozice zastánce marxisticko-leninského světónázoru stanul u zrodu KSČ v Ostravě. Za KSČ byl zvolen do obecního zastupitelstva Moravské Ostravy a Krajského výboru Komunistické strany Československa. Ve 20. letech 20. století rovněž působil jako tajemník Mezinárodního všeodborového svazu v ostravsko-karvinském regionu. Z krajní

levice byl ale pod vlivem bolševizace, která vyvrcholila nástupem Gottwaldova křídla do jejího čela, v roce 1932 vyloučen. V reakci na nastalou změnu v politické kariéře založil vlastní stranu Socialistické sjednocení a začal vydávat týdeník tzv. komunistické opozice Pochodeň. Josef Pergl zemřel v roce 1937.

Práce navazují na dlouholetý výzkum historiků soustředěných kolem Stanislava Knoba, kteří se skrze zpracování biografii čelních osobností dělnického hnutí na Ostravsku snaží vykreslit svébytný vývoj „hnutí pracujících“ a levicové politiky v rámci zkoumaného regionu. Rozbor veřejného života Josefa Pergla nám poskytne pohled na specifické názorové a politické formování sociálního demokrata, komunisty a zakladatele vlastní politické strany.

Text se bude majoritně zabývat Perglovou kariérou v rámci stranického aparátu. Nicméně stručně bude přihlédnuto také k činnosti v odborových organizacích, které tvořili mocenskou oporu jeho politického snažení.

Okrajově bude rovněž zmíněné portfolio funkcí Josefem Perglem zastávaných v Okresním národním výboru, Správní radě Moravské Ostravy a zastupitelstvu Moravské Ostravy.

Ze školních lavic na první stranická a odborová zasedání. Období formování osobnosti a utváření světónázoru

Josef Pergl se narodil 17. ledna 1881 v Kublově na Krivoklátsku.¹ Jeho otec Jan Pergl, zámečnický z Kublova, byl synem Josefa Pergla, domkáře z Kublova, a Antonie Perglové, rozené Sýkorové, z Kublova. Perglovi bydleli v domě č. p. 81. Matka Anna Perglová, rozená Pergerová, byla dcerou Františka Pergera, zámečnicka z Kublova, a Josefy Pergerové, rozené Zimové, z Kublova.²

V roce 1892 absolvoval Josef Pergl obecnou školu v Kublově a roku 1895 chlapeckou měšťanskou školu ve Slaném. Tam také úspěšně prošel prvním ročníkem průmyslové školy pokračovací v oboru strojnictví. Oficiální vzdělávání ukončil Josef Pergl v letech 1896–1897 v hornorakouském Linci, kde se vyučil stolařským modelářem (v dnešní době modelář ve slévárnictví).³

O rok později se domů navrátilší absolvent Josef Pergl začal politicky profilovat. S ohledem na sociální původ a povahu vzdělání vstoupil v březnu 1898 do Československé sociální demokratické strany dělnické (v rozporu se zákonem stanovenou minimální věkovou hranicí pro vstup do politického subjektu), jejíž politické cíle byly čerstvě vyučenému Josefu Perglovi nejbližší.⁴ Za politickou profilaci zřejmě vděčil rakouskému prostředí, kde měly socialistické myšlenky v té době silný ohlas, což se projevvalo masovým přílivem členů do řad Rakouské sociálně demokratické strany dělnické.

Po ukončení studií a krátkém pobytu v rodném Kublově se Josef Pergl rozhodl zkoušet štěstí v zahraničí. V letech 1899–1901 pobýval v bavorském městě Pegnitz (zaměstnan byl pravděpodobně v místních železárnách).⁵ I zde zůstal věrný socialistickému světóná-

1 Archiv města Ostravy (dále jen AMO), fond Pisemná pozůstalost Josefa Pergla 1881–1937, inv. č. 1., sign. 1, č. kart. 1, osobní doklady.

2 Tamtéž.

3 AMO, fond Pisemná pozůstalost Josefa Pergla 1881–1937, inv. č. 1., sign. 1, č. kart. 1, školní vysvědčení Josefa Pergla.

4 AMO, fond Sbirka Josefa Pergla 1893–1937, sign. 571, č. kart. 71, průkaz člena strany.

5 Karel JIRÁK a kol., *Biografický slovník Slezska a Severní Moravy*, sešit 17., Ostrava 2004, s. 113.

zoru. V roce 1901 vstoupil do řad bavorské sociální demokracie.⁶ Zatímco ve straně figuroval jako řadový člen, v místních kovodělných odborech dosáhl postavení funkcionáře. V roce 1901 se stal předsedou České sekce Německého svazu kovodělníků.⁷ V řešení akutních sociálních problémů dělnictva se pravděpodobně Josef Pergl cítil jistější než v tvorbě politických programů a první odborová funkce prokázala, že jeho obratnost v praktické politice dokázala ocenit i české dělnictvo v Německu. Odborové snažení však zanedlouho přerušil povolávací rozkaz.

V září roku 1902 Josef Pergl nastoupil k výkonu základní vojenské služby do města Klosterneuburg nedaleko Vídně. Vojenských povinností si ale Josef Pergl příliš neužil. Ze služby se vyvázal podařenou simulací zrakového postižení.⁸ Z vojny zamířil zpět do své domoviny, kde zůstal téměř dva roky. Touha poznávat svět ho však neopustila.

V letech 1904–1905 absolvoval dobrodružnou cestu napříč Evropou. Procestoval velkou část dnešního Rakouska, Itálie, Švýcarska a Německa.

Vandrem po Evropě nasbíral Josef Pergl cenné životní zkušenosti. Viděl kus světa, ale chybělo mu místo, kde by mohl konečně zakotvit. Domovem se pro něj nakonec stalo na těžký průmysl orientované Ostravsko. Nedostatek schopných dělnických předáků umožnilo zkušenému, přesto stále mladému (24 let), jazykově dobře vybavenému Josefu Perglovi realizovat své vhlasy pro vyjednávání, organizování a vedení.

Sociálním demokratem

Politickou kariéru nastartoval Josef Pergl v listopadu 1905, kdy se stal tajemníkem nově založené vitkovické buňky sociální demokracie, která doplnila již existující síť stranických poboček v Moravské Ostravě, Přívoze, Mariánských Horách, Nové Vsi a Zábřehu nad Odrou.⁹ Samotná regionální stranická funkce by rozhodně Josefu Perglovi na živobytí nevydělala, a proto přijal rovněž místo tajemníka Říšské odborové komisi (dále jen ŘOK) pro severovýchodní Moravu a Slezsko.¹⁰ Finančně si přilepšoval i občasnými příspěvky do místního sociálně demokratického listu *Duch času*.

Rutinní a únavná práce plná cestování po odborových a stranických schůzích se brzy začala vyplácet. V březnu 1906 byl na okresní konferenci sociální demokracie zvolen do výkonného výboru strany. V dubnu téhož roku povýšil v hierarchii odborových funkcionářů; stal se zemským tajemníkem ŘOK.¹¹ Nyní měl Josef Pergl pod sebou všechny odborové organizace ŘOK na Moravě.

Od jeho nástupu do čela zemského sekretariátu se zvýšil počet členů v odborech z 11 378 v roce 1906 na 22 811 v roce 1907.¹² Čísla stoupala i v okresní stranické organizaci, kde stav členstva vzrostl ze 716 v roce 1905 na 1209 v roce 1906.

Rostoucí prestiž Josefa Pergla se projevila i při májových oslavách roku 1906, kdy byl zvolen do předsednictva Tábora lidu na Senném trhu (dnešní ulice Odboje) v Moravské

Ostravě. Několika tisícovému zástupu shromážděných přečetl mimo jiné nejdůležitější cíl strany v nadcházejícím období: „*Volební oprava musí být provedena a všeobecné, rovné právo hlasovací se v Rakousku zákonem stát musí.*“¹³

V roce 1907 nakonec sociální demokracie uzákonění všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva do Říšské rady dosáhla, avšak pouze pro muže. (Vlivem kampaní se sociální demokracie se zhruba sto tisíci členy stala nepočteným politickým uskupením v českých zemích.) Úspěch strany znamenal i Perglovo povýšení. Na krajské konferenci pro severovýchodní Moravu a Slezsko, která se konala 8. září 1907, se dostal do krajského výkonného výboru Československé sociálně demokratické strany dělnické.¹⁴

Centralistou

Dosud poměrně jednotná česká sociální demokracie *však* začínala koncem roku 1907 dostávat trhliny. Rozbuškou byl spor o setrvání v celorakouské odborové sociálnědemokratické organizaci. Josef Pergl byl odpůrcem národnostní odborové separace a kategoricky se přihlásil k setrvání v ŘOK. Zůstal tak věrný rezolucím o zachování jednotných rakouských odborů, které zazněly na socialistických konferencích v Amsterdamu v roce 1905 a ve Stuttgartu v roce 1907.

Do čela centralistické frakce sociální demokracie (stoupenců celorakouských odborů) se postavil společně s Josefem Šavlem, Vojtěchem Brdou a Petrem Čingrem. Boj o odbory nakonec vyvrcholil odchodem centralistické frakce ze strany v roce 1911 a založením samostatné České sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku.¹⁵

Sám Josef Pergl se k rozkolu vyjádřil na IV. Všeodborové konferenci ŘOK pro severovýchodní Moravu a Slezsko. V referátu se opřel do autonomistů jako do nacionálních sympatizantů, kteří rozkládají jednotu dělnictva. V dalších letech by podle Pergla „*opravdoví sociální demokraté*“ (myšleno centralisté) měli bojovat proti jakémukoliv projevu nacionalismu.¹⁶

Internacionální charakter centralistů se projevil i v jejich úsilí po spojení národnostních sociálně demokratických stran na Ostravsku. Josef Pergl se postavil do čela těchto snah, které nakonec zaznamenaly úspěch. V březnu roku 1911 proběhla ustavující schůze koordinačního komitétu, známého pod názvem ostravská internacionála. Za Perglova předsednictví zde projednávali společný politický postup zástupci okresních výborů české, polské a německé sociální demokracie. Činnost ostravské internacionály přerušila až první světová válka.

V roce 1913 Josef Pergl kandidoval za centralisty ve volbách do zemského sněmu. Konferencí stranických důvěrníků ho zvolila jako svého zástupce rovnou ve dvou volebních okresech.¹⁷ Volby nakonec pro centralisty skončily neúspěchem. Ani osobnost Josefa Pergla výsledek nezvrátila a jeho strana skončila bez zastoupení v nejvyšším zemském správním orgánu. Naproti tomu autonomisté získali mandátů sedm.¹⁸

6 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 571, č. kart. 71, průkaz člena Sozialdemokratische Partei Bayerns.

7 AMO, Pisemná pozůstalost Josefa Pergla, inv. č. 9., č. kart. 2, rukopisy, zápisy do Pamětní knihy čtenářského spolku od Josefa Pergla nadepsané jako „Pegnitzké dojmy“.

8 AMO, Pisemná pozůstalost Josefa Pergla, inv. č. 10, č. kart. 2, deník psaný Josefem Perglem pod názvem *Má vojna*.

9 *Záležitosti strany, Vitkovice*. *Duch času*, roč. VII., č. 47, 23. 11. 1905, s. 6.

10 *Odborová konference v Mor. Ostravě*. *Duch času*, roč. VIII., č. 11, 15. 3. 1906, s. 3.

11 *Z blízka i z dálí*. *Duch času*, roč. VIII., č. 15, 12. 4. 1906, s. 3.

12 *Duch času*, roč. VIII., č. 15, 12. 4. 1906, s. 3.

13 *Byl veliký 1. Máj*. *Duch času*, roč. VIII., č. 20, 2. 5. 1906, s. 1.

14 *Konference IV. krajinské organizace*. *Duch času*, roč. IX., č. 74, 11. 9. 1907, s. 3.

15 *Centralisté zakládají novou stranu dnes v Brně*. *Rovnost*, roč. XXVII., č. 109, 14. 5. 1911, s. 3.

16 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 3, č. kart. 1.

17 *K zemským volbám na Moravě*. *Svornost*, roč. III., č. 14, 3. 4. 1913, s. 1.

18 Blažena PRZYBYLOVÁ a kol., *Ostrava*, Ostrava 2013, s. 283; Stanislav ADAMČÍK – Zdeněk BRADÁČ,

Další vývoj sociálně demokratických organizací utlumily události roku 1914. Povinné odvozy se nevyhnuly množství zkušených dělnických vůdců, Josefa Pergla nevyjímaje.¹⁹ Josef Pergl strávil válku na východní frontě. Kvůli zranění byl v roce 1917 vyreklamován a vrátil se na Ostravsko, kde se opět postavil do čela zemského sekretariátu ŘOK.²⁰

Centralisté našli v Josefu Perglovi oporu svého politického snažení. Byli si vědomi jeho komunikačních a organizačních schopností, a proto ho krajský výbor České sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku zvolil v srpnu 1917 tajemníkem pro severovýchodní Moravu a Slezsko.²¹

Ve veřejné aktivitě neustával Josef Pergl ani v revolučním roce 1918. Během oslav Svátku práce řečnil na dělnických oslavách ve Vsetíně. Ve svém projevu kladl důraz na nutnost všeobecného, rovného hlasovacího práva do obcí a zemských sněmů.²²

Na pozadí hroutící se habsburské monarchie se ještě v červenci 1918 zúčastnil celorakouského sjezdu Říšské odborové komise, kde byl společně s Václavem Mertou zvolen za české země do předsednictva konference. Centrální odborová organizace měla v té době 340 000 členů, z toho 40 000 Čechů a 30 000 Poláků.²³ Ani tato mezinárodní instituce ale nemohla zvrátit události, které vedly k pádu podunajské monarchie. Se vznikem Československa zanikla i ŘOK a s ní skončil Josef Pergl ve své funkci zemského tajemníka.

Předválečná působnost ve veřejném životě spojená s válečnými zkušenostmi však postavily pevné základy charakteru Josefa Pergla, s nimiž byl připraven čelit novým překážkám na cestě ke svému politickému vrcholu v čle Masarykovy republiky.

Stoupencem marxistické levice

Volební systém ČSR přinesl do řad pracujících naději, že i jejich hlas může skutečně ovlivnit politickou situaci. Zavedením všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva (zakotveno v ústavě ČSR z roku 1920) se dělnictvo stalo silným politickým činitelem, což se projevilo i v obsazení správních orgánů po říjnu 1918. Největší popularitě se u dělníků na Ostravsku těšila sociální demokracie. Ta byla ale názorově rozpolcená a stále rozdělená na dvě strany. Pro maximální využití nového potenciálu bylo potřeba politické a odborové organizace obou sociálních demokracií sloučit. Do konce ledna 1919 byly sjednoceny odborové organizace. Sloučením vzniklo jednotné Odborové sdružení Československé, kde Josef Pergl (znovuzvolený na konferenci ve Vítkovicích 19. června 1919) zastával funkci tajemníka pro severovýchodní Moravu a Slezsko.²⁴ Dne 16. března 1919 došlo rovněž k ustanovení jednotné Československé sociálně demokratické strany

dělnické: „Včera dne 16. března 1919 konala se v Dělnické domě v Brně konference zástupců Československé sociálně-demokratické strany dělnické (autonomistické) a české sociálně-demokratické strany dělnické (centralistické), které zúčastnili se soudruzi: Němec, Burian, Teska, Pergl.“²⁵

Organizační sloučení však neznamenovalo sjednocení ideové. O vytvoření jednotné strany se Josef Pergl vyjádřil slovy: „Vznikla tak u nás bez násilného vymucování levice a pravice v sjednocené soc. dem. Soc. dem. strana byla sice organicky sloučena, ale ideově a takticky jednotnou nebyla. Vnitřní rozpory byly na demim pořádku a na opravdové sblížení nebylo naděje.“²⁶

Kolem bývalé organizace centralistů se zformoval marxisticko-leninský proud (měl převahu v odborové organizaci), zatímco bývalí autonomisté přešli na pozici státotvorné pravice a ovládali krajskou politickou organizaci. Každé křídlo mělo své výkonné výbory, které se scházely a radily se o dalším politickém směřování. Josef Pergl se postavil do čela marxisticko-leninské frakce a od prosince 1918 začal vydávat její tiskový orgán Ostravský dělnický deník.

Nestabilita sjednocené strany se zatím neprojevovala vůči veřejnosti, kde obě křídla vystupovala jednotně a ve prospěch dělnictva. Společně se postavila do čela generální stávky v lednu 1920: „Hnutí odborové a politické zesílilo v letech 1920 a 1921 nebyvale. Na den 14. ledna byla vyhlášena jednodenní generální stávka proti drahotě, špatnému zásobování a pro zvýšení mezd. Stávka trvala však celý týden a skončila velikým vítězstvím dělnictva. Mzdy byly zvýšeny, uzavřeny kolektivní smlouvy pro veškeré průmyslové dělnictvo a třednictvím. Také ve všech maloživnostech se tak stalo.“²⁷

Zástupci obou frakcí měli společné projevy také na májové slavnosti ve Slezské Ostravě v roce 1920: „Jako řečníci vystoupili senátor Cingr, poslanec Prokeš, dr. Haas, tajemníci Pergl, Brda.“²⁸

Důvěra dělníků ve sjednocenou sociální demokracii se projevila ve výsledcích voleb do parlamentu Československé republiky v dubnu 1920. Vítězná sociální demokracie obsadila 74 z 281 mandátů v poslanecké sněmovně a 41 ze 150 v senátu.

Úspěch však uspišil rozpory mezi oběma frakcemi v otázce, zda a s kým se podílet na vládě. Levicová frakce v regionu v čele s Josefem Perglem byla proti spojení s jakoukoliv státotvornou stranou. Zcela nerealisticky chtěla vládu složenou ze socialistických stran pod patronátem Kominterny.²⁹

Ještě před jmenováním nové vlády se zástupci sociálnědemokratické „levice“ a „pravice“ sešli 12. května 1920 na oslavách 70. narozenin Petra Cingra pořádaných v hostinci U Slunce v Moravské Ostravě, kde pronesl Josef Pergl uvitací řeč: „Náčez uvítal čestně shromážděné soudruhy a hosty soudr. Josef Pergl, který promluvil o působení a zásluhách jubilanta soudr. Petra Cingra o sociálnědemokratickou stranu vůbec a vybudování odborových i politických organizací na Ostravsku zvláště.“³⁰

25 Sjednocení! Ostravský dělnický deník, roč. 1919, č. 64, 18. 3. 1919, s. 1.

26 Josef PERGL, Vývoj a činnost komunistického hnutí na Ostravsku, in: Pět let bojí KSČ na Ostravsku 1921–1926, Ostrava 1926, s. 5.

27 J. PERGL, Vývoj, s. 7.

28 ZAO, fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě, inv. č. 1754, sign. 855, č. kart. 1169.

29 J. PERGL, Vývoj, s. 7.

30 AMO, Pisemná pozůstalost Josefa Pergla, inv. č. 110, č. kart. 18.

Z dějin dělnického hnutí na Ostravsku, Ostrava 1957, s. 56–59; Milan OTÁHAL, K úloze centralistů v dělnickém hnutí na Ostravsku, Slezský sborník 57, 1959, s. 362–371; Karel JÍŘÍK – Stanislav KNOB, Život a dílo Petra Cingra (1850–1920), Ostrava 2015, s. 186–187.

19 Ostravští odvodenci. Duch času, roč. XVII., č. 43, 15. 4. 1915, s. 3; Nová přehlídka ročníků 1878 až včetně 1890 a 1892, 1893 a 1894. Svornost, roč. V., č. 19, 7. 5. 1915, s. 3.

20 Soudruh Josef Pergl raněn. Svornost, roč. V., č. 19, 16. 4. 1915, s. 4; Z dopisů našich soudruhů z bojiště. Svornost, roč. V., č. 19, 7. 5. 1915, s. 4.

21 Z politického ruchu naší strany. Svornost, roč. VII., č. 32, 9. 8. 1917, s. 3.

22 Májová oslava na Ostravsku. Svornost, roč. VIII., č. 19, 9. 5. 1918, s. 2.

23 Ti zli čeští „centralisti“. Svornost, roč. VIII., č. 31, 1. 8. 1918, s. 2–3.

24 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 8, č. kart. 1.; František ČAPKA, Odbory v českých zemích v letech 1918–1948, Brno 2008, s. 22.

Na další oslavě narozenin Petra Cingra pořádané 16. května 1920 v Dělnickém domě ve Vítkovicích obě frakce rozpory zamaskovaly za sváteční projevy. Josef Pergl přednesl jak úvodní, tak i závěrečnou řeč: „*Mluví vám všem ze srdce, když řeknu, že si přeju, aby se soudruh Cingr dožil ještě svých 80. narozenin. Nejlépe jeho památku uctíme, když dnes prohlásíme, že se nenecháme od svého cíle odvrátit žádnou zlobou. Budeme pracovat celou naší silou pro Petra a stranu sociálnědemokratickou, k níž všichni patříme.*“³¹

Skutečnost, že Josef Pergl zahajoval i zakončoval pro dělnické hnutí tak významnou akci, jakou byly oslavy narozenin Petra Cingra, svědčí nejen o jeho blízkém vztahu s jubilantem, ale také o velkém vlivu v sociální demokracii na Ostravsku.

Po společných oslavách a období klidu se vnitrostraní boj rozhořel naplno. Levicové křídlo muselo s nelibostí 25. května 1920 přihlížet jmenování druhé vlády Vlastimila Tusara, který do koalice přibral agrárníky.³²

Vstupem do vlády se stranou agrární se vůdci pravicové frakce sociální demokracie přihlásili k programu budování státu. V zájmu udržení jednoty si zvolenou taktiku museli obhájit u levice. Vlastimil Tusar vydal 1. června 1920 prohlášení, ve kterém „leviči“ utvrdil v pokračování programu nastoleného po říjnu 1918: „*Ačkoliv ministerský předseda Tusar ve vládním prohlášení 1. června slíbil, že nadešel čas, kdy jest učiniti počátek, kdy jest nutno přikročiti k socialisaci těžby uhelné a rudné a státnímu hospodaření s uhlím, přece nespĺnili vůdci pravice ve vládě ničeho ze svých slibů a blahosklonně spolupisobili k upevňování posic měšťáckého a kapitalistického režimu.*“³³

Otázkou československé levice se okrajově zabýval II. kongres Komunistické internacionály ve dnech 19. července až 7. srpna 1920, jehož hlavním cílem bylo stanovit 21 podmínek pro vstup do Kominterny. Po jeho skončení adresovala exekutiva internacionály dopis československé marxistické levici, ve kterém požadovala urychlené založení komunistické strany.

V červenci a srpnu 1920 nahrávala levicovému křídlu i mezinárodní situace. Rudé armádě se povedl obrát v polsko-ruské válce a bojová linie se zastavila až před Varšavou jen pár desítek kilometrů od hranic ČSR.

Ačkoliv z Ruska navrátili se Bohumír Šmeral ujišťoval Masaryka, že nechce využít situace a zažehnout ozbrojený konflikt dělníků se státní mocí. „pravice“ cítila, že vidina smíru se nenávratně vzdaluje. Dne 12. července se v Praze konala její konference, která se rezolucí přihlásila k obraně sociálnědemokratických zásad a „leviči“ odsoudila jako rozvraceče jednoty. Na jednání se dostal ke slovu Jan Prokeš, který vůdce sociální demokracie ubezpečil, že na Ostravsku žádný rozkol nehrozí. Jeho slova potvrdila i konference regionální sociální demokracie: „*Dne 25. července konala se krajská konference soc. dem. organizací na Ostravsku, na níž po vývozech mluvčích obou směrů Stivína a Pergla schválena byla 62 proti 29 taktika pravice.*“³⁴

V srpnu 1920 byla Rudá armáda poražena u Varšavy. Změny v mezinárodní situaci chtěla pravicová frakce využít k uklidnění vnitrostraní situace. Pomoc hledala u prezidenta a u ostatních politických stran. Společně s dalšími představiteli nejsilnějších politických stran založil sociální demokrat Rudolf Bechyně neoficiální mezistraníký ko-

ordinační orgán tzv. Pětku. Tímto krokem se „pravice“ ještě více vzdálila své stranické opozici, jak můžeme vnímat z komentáře Josefa Pergla: „*V této době dohodli se tajně vůdci pravice s měšťáckými stranami o vytvoření pověstné Pětky, základu to budoucí všennárodní koalice. Pětka za souhlasu vůdců pravice dohodla se tehdy na plánu tzv. kapitalistické obnovy prováděné na účet dělnictva a vystřídání rudozelené vlády Tusarovy vládou úřednickou s Černým v čele.*“³⁵

Problém spolupráce sociální demokracie se státopornými stranami a budoucí politický program se měl vyřešit na dlouho očekávané konferenci naplánované na 25. září 1920. Konferenci přecházelo odstoupení sociálnědemokratických ministrů a pád Tusarovy vlády, která byla o den později, respektive 15. září nahrazena úřednickou vládou Jana Černého. Sociální demokracii se tak uvolnil prostor pro vnitřní stabilizaci. Kvůli ujasnění si postupu při jednání s opozicí odložila „pravice“ sjezd až na prosinec: „*Úmysly pravičáckých vůdců byly zřejmé. Levičáci čili jak se jim říkalo, komunisté, měli býti vyloučováni ze strany, až by tato byla od bolševiků úplně očištěna. Na delegátech odloženého sjezdu bylo žádáno podepsání reversu, že nejsou stoupenci III. Internacionály.*“³⁶

Ultralevici nakonec došla trpělivost, obsadila pražské sídlo sociální demokracie, ve své režii pokračovala s vydáváním časopisu Právo lidu (později z právních důvodů přejmenován na Rudé právo) a sjezd uspořádala ve stanoveném termínu.³⁷ Kvantita přítomných delegátů vypovídala o poměru sil mezi oběma křídly: „*Lidový dům v Praze byl zabrán závodní radou, trvajícím na konání sjezdu dne 25. září. Když i tento poslední pokus selhal, sešel se dne 25. září památný sjezd za účasti delegátů hlásících se k levici a středu, kteří tvořili téměř tři čtvrtiny všech delegátů na sjezd zvolených.*“³⁸

Marxisticko-leninské křídlo se na sjezdu ustanovilo jako samostatná strana: Československá sociálně demokratická strana dělnická – levice, která si zvolila nové předsednictvo v čele s Bohumírem Šmeralem.

Pravicová frakce sociální demokracie odpověděla záhy. Sjezd prohlásila za neplatný a všechny jeho účastníky vyloučila ze strany. „Levicovi“ poslanci a senátoři poté v Národním shromáždění vytvořili vlastní poslanecký klub. Tímto aktem byl rozkol sociální demokracie dokonán. Po oficiálním rozdělení nastal předpokládaný spor o majetek strany, který vyvrcholil slavným „bojem o Lidový dům“ a následnou generální stávkou.³⁹

K rozdílným názorům na politickou taktiku mezi oběma křídly se přidal ještě nacionální akcent sporu o Těšínsko, který v létě 1920 vrcholil. Marxisticko-leninské křídlo se na rozdíl od umírněného křídla snažilo nacionální vášně tlumit a pokračovat ve spolupráci dělnických organizací obou národností v Ostravské internacionále. Ke kompromisu mezi českou a polskou sociální demokracií na Ostravsku ale nedošlo: „*K tomu účelu byly svolány dvě dorozumivací konference, a to jedna na polské straně ve Fryštáctě a druhá na čsl. straně v Zárubku. Prvou rozbili polští šovinisté a druhou v Zárubku ovládli soc. dem. pravičáci za pomoci celého plebiscitního aparátu agitacího, s nímž do oně konference vtrhli. Schválena byla sice patriotická resoluce navržená Prokešem a Dr. Wittem, kdežto*

31 Hold příkopníku socialismu Petru Cingrovi. Duch času, roč. XXII., č. 134, 18. 5. 1920, s. 1.

32 Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK, *Politické strany 1861–1938. Vývoj politických stran v českých zemích a Československu*, Bmo 2005, s. 685.

33 J. PERGL, *Vývoj*, s. 8.

34 Tamtéž.

35 Tamtéž, s. 8.

36 Tamtéž, s. 8.

37 J. MALÍŘ – P. MAREK, *Politické strany*, s. 687.

38 J. PERGL, *Vývoj*, s. 10.

39 J. MALÍŘ – P. MAREK, *Politické strany*, s. 687.

resoluce levice, předložená referentem soudr. Perglem, byla zfanatizovanými dělníckými důvěrníky zamítnuta.⁴⁰

Prosincová stávka a následný boj o majetek strany popohnal „levici“ na cestě ke Kominterně. V lednu 1921 se zástupci levice všech mimočeských národností na celostátní konferenci vyjádřili pro společný postup na cestě k založení komunistické strany. V tomto ohledu byla česká radikální levice v čele se Šmeralem zdrženlivější. Naopak politicky méně vzdělaní a věkově mladší socialisté na Slovensku se ke vstupu do Kominterny přihlásili už v září 1920. Ke slovenské levici se v březnu přidala i německá marxistická organizace, která se 15. března 1921 pod vedením Karla Kreibicha ustanovila jako německé oddělení Komunistické strany Československa. Nátlaku menšinových národnostních organizací a Kominterny nakonec podlehl i Bohumír Šmeral a svolal celostátní sjezd radikální levice. Na sjezdu konaném 14. a 15. května 1921 se delegáti v poměru 562:7 usnesli na založení KSČ a přijetí podmínek pro vstup do Kominterny. Dosavadního předsedu Bohumíra Šmerala nahradil na jeho postu Václav Šturm a na Šmerala zbylo křeslo místopředsedy.⁴¹

Josef Pergl vstoupil do KSČ ihned po jejím založení. Viděl v ní stranu, která lépe naplňovala jeho představy o mocenském a společenském uspořádání.⁴²

Důvody, které ho vedly do KSČ, nastínil už ve svém projevu k sedmdesátinám Petra Cingra: „Burcoval netečně, poučoval nevědomě, organizoval v roztržitosti tápající masy proletariátu, alarmoval armády pracujícího lidu probouzejícího se k třídnímu vědomí do boje proti sveřepému nadvládě kapitalismu, revolucionisoval mysl dělníků a přesvědčoval je o tom, že osvobození plného dosáhnou mohou jedně svorným postupem bez rozdílu národnosti a náboženského vyznání pod prapory mezinárodní solidarity a bezohledným nekompromisním bojem s třídou kapitalistickou.“

Josef Pergl se společně s Vojtěchem Brdou a Josefem Šavlem brzy stali vůdčími osobnostmi nové strany na Ostravsku. Josefa Pergla vyzvedlo členství na společenský piedestal a v KSČ dosáhl svého politického vrcholu.

Komunistou

„Zatímco soc. demokracie zaznamenávala rapidní úpadek morální i organizační, komunistické hnutí se utěšeně rozvíjelo. Během r. 1921 došlo k výstavbě české i německé komunistické strany v Československu a k jejich spojení na slučovací sjezdu v listopadu téhož roku.“⁴³

K české a německé komunistické organizaci se přidala i polská, a tím se dovršil proces definitivního oddělení se od sociální demokracie. Na pomyslném vrcholu stranické organizace stál Ústřední výbor KSČ, který ze svých řad volil prvního tajemníka. Celorepubliková organizace se skládala z politických krajů, instančně podléhajících Ústřednímu výboru KSČ. Krajským organizacím byly naopak podřízeny nižší stranické složky okresní, městské, obecní, uliční a závodní. Území ostravsko-karvinského regionu patřilo od 18. září 1921 do 1. ledna 1930 do správy XVIII. (Ostravského) kraje KSČ tvořeného 22 soudními okresy (Bilovec, Bohumín, Frenštát, Frydek, Fryštát, Fulnek, Hlučín,

Hranice, Jablunkov, Klimkovice, Valašské Meziříčí, Místek, Nový Jičín, Odry, Opava, Moravská Ostrava, Slezská Ostrava, Příbor, Rožnov, Český Těšín, Vítkov a Vsetín).⁴⁴ Internacionálním sloučením organizací vzrostl počet členů KSČ v tomto kraji na zhruba 20 000. Největší konkurent – Československá sociálně demokratická strana dělnická měla ještě v roce 1920 na téměř totožném území zhruba 46 959 stoupenců. O rok později se její základna snížila na 23 000 řádně placících členů.⁴⁵ Velký pokles členů v sociální demokracii způsobil přechod části sociálních demokratů ke krajní levici. Během dvou let se ale sociální demokracie z problémů dostala a základna stoupenců začala opět dynamicky růst. Kromě části členstva získala KSČ od sociálních demokratů také jejich dosavadní tiskový orgán – Dělnický deník, který 18. květnem 1921 změnil svůj podtitul na „Organ československé komunistické strany (sekce III. internacionály) pro moravsko-slezskou župu“.⁴⁶

Nově ustanovená krajní levice se navzdory velkým vnitrostranickým problémům těšila v prvních čtyřech letech své existence vzrůstající popularitě mezi dělnictvem. Na pozadí úspěšného politického tažení KSČ doznávala poválečná hospodářská krize vedoucí k nárůstu nezaměstnanosti a sociálního pnutí na Ostravsku. Situace samozřejmě vyhovovala antisystémovým stranám, které zpochybňovaly schopnost kapitalismu uspokojit potřeby „pracujících“. Výrobní a odbytová krize zasáhla nejdříve hornický, později hutnický, a nakonec i veškerý zbylý průmysl regionu. K největšímu poklesu výroby a vzestupu nezaměstnanosti došlo na přelomu let 1922/1923. Podnikatelé byli nuceni snižovat mzdy, rušit různé příplatky (za práci přesčas, v neděli, příplatky na oblečení a další), zvyšovat výkon a v konečném důsledku i propouštět zaměstnance. Dělnické mzdy v průmyslu se v letech 1921–1923 snížily průměrně o 20–30 %, v některých odvětvích až o 50 %.

Komunistická strana soustředující se v té době hlavně na propagaci a získávání nových členů, se musela nastalé situaci rychle postavit čelem. Do popředí hospodářských protestů se snažili postavit především komunističtí odboráři.

V prosinci 1921 proběhla na Ostravsku hornická stávka reagující na snížení úkolových mezd v revíru o 20 %. Práci bojkotující horníci požadovali navrácení mezd do původní výše. Komunistická strana přesvědčovala zaměstnance dolů, že ve svých požadavcích mohou uspět, jen v případě zavedení dělnické kontroly na šachtách a zestátnění dolů. Krajní levice se však teprve formovala a hledala ideové ukotvení, což vedlo ke zmatkům na nižších organizačních úrovních. Vnitřně rozpolcená KSČ se do čela stávky postavit nemohla, a proto její vedení přebírala sociální demokracie. Stávka nakonec skončila kompromisem a snížením úkolových mezd pouze o 6,2 %.

Sociální demokracie si přisvojila veškeré zásluhy a kritikou na stranu uhelných podnikatelů a komunistů (včetně Josefa Pergla) rozhodně nešetřila: „možno právem poivrđiti, že ve stávce té utrpěli zdrucující porážku vyzývaví uhlobaroni stejně jako komunisté s jejich štvavým tiskem a vítězem tu zůstalo hornictvo a vedení jeho odbor. organizace. [...] A jestliže někdo je šířán vnitřním vztekem, že to horníci vyhráli, pak jsou to vedle uhlobaronů jediné komunističtí generálové Vajtauer, Pergl, Červinka, Hess [...]“⁴⁷

40 J. PERGL, *Vývoj*, s. 10.

41 Dan URBAN, *Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935*, Praha 2010, Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filozofická, Ústav českých dějin, s. 28.

42 J. MALÍŘ – P. MAREK, *Politické strany*, s. 713.

43 J. PERGL, *Vývoj*, s. 13.

44 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 449, č. kart.53. Zpráva ke konferenci 18. krajské organizace KSČ v Mor. Ostravě z 13. a 14. 11. 1926.

45 Karel JIRÍK a kol., *Dějiny Ostravy*, Ostrava 1967, s. 446–447.

46 *Ustavení komunistické strany československé v republice*. Dělnický deník, roč. IV., č. 114, 18. 5. 1921, s. 1.

47 *Poučení z hornické stávky*. Duch času, roč. XXIII., č. 334, 9. 12. 1921, s. 1.

Zhodnocení činnosti odborářů a členů strany během prosincové stávky se věnovala krajská konference KSČ pořádaná 18. prosince 1921. Výstupem jednání byla rezoluce, v níž přítomní delegáti přisoudili vinu nejasnému postupu strany a odborů při stávkách. Po jednání konference jednohlasně přijala KSČ novou stávkovou strategii:

„1. Aby v této době, před každým větším mzdovým bojem krajský výkonný výbor zasedal každodenně a okamžitě k současné situaci zaujímal stanovisko komunistické.

2. Aby v této době krajský výkonný výbor byl ve stálém styku s komunistickým dělnictvem na šachtách, závodech a místech. Budiž zvolen ještě před příštím bojem komunistický důvěrnický sbor na každém závodě a šachtě. Povinností těchto důvěrníků jest denně informovat sekretariát o náladě dělnictva a situaci na místě.

3. Aby ústředí komunistické strany [...] ke každé etapě boje zaujalo komunistické stanovisko, dle něhož mohli by se ti řídití veškerí příslušníci strany komunistické.“⁴⁸

Výstup z jednání dále navrhoval zřízení tzv. desítek: „V každém závodě, v každé továrně, v každé ulici, v každém místě, musí tyto desítky zahájit činnost. [...] Vedle informativního rázu jejich musí desítky být agitacími středisky, rozšiřující zásady komunistické, komunistický tisk, brožury, stranou vydané letáky atd. [...] Desítky mají konat službu zpravodajskou, informační, mají vrhnout se na drobnou práci [...]“⁴⁹ Již v roce 1921 tak můžeme v komunistické straně vidět tendence přesouvat propagační činnost na nejnižší organizační skupiny, které se v plné míře začaly prosazovat až po konferenci Kominterny v roce 1924.

O dva dny později navázal na konferenci Josef Pergl a svolal schůzi komunistických členů Odborové rady v Moravské Ostravě. Hlavním programovým bodem jednání byla pravděpodobně špatná spolupráce odborů (komunistické frakce uvnitř OSČ) a strany.

Ani vytvořením jednotných komunistických odborů dne 25. června 1922 (M. V. S.), Josef Pergl zde byl zvolen do funkce tajemníka pro severovýchodní Moravu a Slezsko) se nepovedlo zformovat smysluplnou strategii „boje“ za hospodářské požadavky. Špatná organizace odborová ostatně doplácela na nejasnou politiku strany. Rolí v neúspěšných stávkách pravděpodobně sehrála i neochota některých odborových „mazáků“ poslouchat příkazy vedení strany, které mělo často nereálné představy a požadavky, neodpovídající početní síle členů M. V. S. a vlivu komunistů v podnikových radách a výborech. Závodní výbory a rady byly nejnižší, ale velmi důležité správní jednotky podniků.⁵⁰

KSČ nebyla a ani nemohla být v prvních letech existence kvalitně organizovaným a důstojným zastáncem dělnických zájmů. Nespokojenost stranického ústředí brzy vedla k vnitrostranickým změnám. Na počátku roku 1923 byl odvolán krajský tajemník KSČ Bedřich Šťastný a na jeho místo usedl Rudolf Hájek.

Reflexí dosavadních nedostatků v činnosti strany se zabýval I. řádný sjezd KSČ pořádaný v Praze v únoru 1923.⁵¹ Ostravští delegáti zde po zkušenostech navrhovali nepodceňovat drobnou organizační a ideologickou práci na závodech. Krajiní levice se však brzy musela potýkat s jiným než vnitrostranickým problémem.

Dne 31. března 1923 vešel v platnost Zákon na ochranu republiky, který umožnil soudním a správním orgánům zakazovat, případně omezovat fašistické, monarchistické a komunistické organizace a jejich veřejnou činnost. Návrh zákona se dotýkal i odborové činnosti, např. omezením práva na stávku, pasivní rezistenci a omezení tiskové svobody. Stejně jako v celé republice, tak se i v ostravsko-karvinském regionu chystaly protestní akce. Na 18. února 1923 svolali komunisté do Moravské Ostravy tábor lidu. Demonstraci plánovali na Masarykově náměstí, ale policejní komisařství akci v srdci města nepovolilo. Nakonec se veřejný protest uskutečnil v hostinci U Slunce v Moravské Ostravě.⁵²

Po úvodních organizačních formalitách se Josef Pergl ujal slova a v napjaté atmosféře přednesl hlavní projev dne: „Soudr. Pergl v obsáhlém referátě, častokrát bouří odporu nebo souhlasem přerušovaném, vylíčil tendence zákona na „ochranu republiky“ a podal výstižný obraz celého politického kursu v republice, namířeného proti zájmům dělnictva a chránícího za pomoci patriotických zrádců soustavu kapitalistického vykořisťování.“⁵³

Koordináční „zmatky“ uvnitř strany a poměrně slabý politický vliv nakonec zapříčinily absenci organizovanějšího odporu, a tak komunisté uvedení zákona do praxe zabránit nedokázali.

Dosavadní nedostatky uvnitř strany se probíraly 15. dubna 1923 na krajské konferenci KSČ. Svůj nástin řešení problémů přednesl přítomným Bohumír Šmeral: „Upozorňoval na to, že krajská organizace je dosud nedostatečně připravena na plnění všech náročných úkolů, které bude muset řešit v tak významném průmyslovém centru v nejbližší době.“⁵⁴ Konkrétněji se vyjádřil tajemník KV KSČ Rudolf Hájek: „Naříkal si na netečnost členů, na neplacení příspěvků, že prý organizace neudržují s ústředím styky, své povinnosti zanedbávají, ale za to kritizují. Organizace nedodrží žádnou pravidelnost v odběru známek ani v placení a mají jen nekonečné stížnosti a požadavky.“⁵⁵ Otevřenou kritikou fungování strany (být pravdivou) pronesenou před Bohumírem Šmeralem si rozhodně nedávno zvolený krajský tajemník svou pozici neupevnil. Právě to mohl být jeden z důvodů jeho pozdějšího sesazení z funkce a nahrazení Janem Žalským.

Krajská konference vyřešila nejen problémy spojené s další strategií strany, ale zvolila rovněž nové vedení, které by smluvený rezoluční postup mělo realizovat. Důvěru delegátů si získal i Josef Pergl, který se tak poprvé dostal do nejvyššího vedení krajské organizace KSČ.⁵⁶

Koncem dubna 1923 se již krajská KSČ soustředila na oslavy blížícího se svátku práce. Nejdůležitější akcí situovala do Moravské Ostravy. Tradiční průvod centrem města zakončil tábor lidu na Náměstí Republiky, na kterém se sešli komunisté a jejich sympatizanti z celého ostravsko-karvinského regionu. Oficiální část oslav tvořily projevy čelních politiků a odborářů, mezi kterými Josef Pergl samozřejmě nechyběl: „Česky promluvil účinně a za bouřlivého souhlasu soudr. Pergl.“⁵⁷

52 *Tábory v Mor. Ostravě a Orlově*. Dělnický deník, roč. VI., č. 28, 16. 2. 1923, s. 1.

53 *Náš projev proti persekuci zákonu na „ochranu republiky“*. Dělnický deník, roč. VI., č. 41, 20. 2. 1923, s. 1.

54 Josef BARTOŠ, *Přehled dějin KSČ v Severomoravském kraji do roku 1948*, Ostrava 1981, s. 47.

55 *Podatelná župní konference komunistické strany na Ostravsku*. Duch času, roč. XXV., č. 94, 19. 4. 1923, s. 3.

56 Tamtéž, s. 3.

57 *1. Máj 1923 v XVIII. Kraji KSČ*, in: AMO, fond Sbirka Josefa Pergla 1893–1937, sign. 456/1, č. kart.53; *Skvělý průběh Májové oslavy na Ostravsku*. Dělnický deník, roč. VI., č. 101, 3. 5. 1923, s. 1.

48 *Resoluce k taktice při velkých sociálních bojích*. Dělnický deník, roč. IV., č. 323, 19. 12. 1921, s. 1–2.

49 *Konference XVIII. kraje*. Dělnický deník, roč. IV., č. 325, 21. 12. 1921, s. 1–2.

50 F. ČAPKA, *Odbory*, s. 75.

51 *Sjezd strany zahájen*. Dělnický deník, roč. VI., č. 28, 4. 2. 1923, s. 1–4.

V roce 1924 se pomalu měnila vnitrostraničká organizace strany odrážející novou politickou linii KSČ. Krajiní levice začala vlivem V. kongresu Komunistické internacionály (červen a červenec 1924) klást důraz na všestrannou bolševizaci s důrazem na přestavbu základních závodních organizací, větší propojení odborů (M. V. S.) se stranou a ideologické sjednocení členů.⁵⁸

Nová linie strany vedla ke změně v XVIII. krajské organizaci. Na konferenci pořádané 16.–17. srpna 1924 v Moravské Ostravě byl odvolán krajský tajemník Jan Žalský. Plénum zároveň zvolilo nový krajský výbor, kde se uplatnili členové formující se bolševického křídla Josef Kotas, Josef Tesla, Evžen Valčák (leden 1925 – duben 1926 tajemník KV KSČ), František Šimčík a Frederik Kraus. K bližšímu přilnutí k politice Kominterny se přihlásil také redaktor ve službách slovenského listu Pravda chudoby působící na Ostravsku Klement Gottwald.

Změny v komunistické straně se neprojevovaly na důvěře voličů, což potvrdily výsledky voleb do obecního zastupitelstva Moravské Ostravy v listopadu 1924 a o rok později ve volbách do Národního shromáždění. Za komunisty byl na radnici zvolen Josef Pergl, kterého vítězství utvrdilo ve „správnosti“ komunistické ideologie: „*S radostí možno konstatovati, že komunistická idea vzdor úžasně persekucí a protivensstvím všech kruhů ráží sobě k srdcím proletářů v ostravské župě nezadržitelně cestu [...].*“

*Výsledky voleb obecních v listopadu 1924 a do N. S. v listopadu 1925, jakož i letošní volby do závodních výborů jsou toho neklamným důkazem. Vliv komunistů ve všech složkách proletářského hnutí roste a ve veřejném životě hraje komunistické hnutí, byť by se to oficiálně popíralo, viděti úlohu.*⁵⁹

Reorganizovaná krajiní levice však od počátku trpěla starým problémem nedostatečného ideologického programu, který by dokázal vstřebat i nepřilíhající vzdělání dělníci, tvořící jádro KSČ. Navíc musela brzy čelit událostem, které otestovaly jak ideologickou věrnost, tak i akceschopnost a stabilitu strany.

Na jaře 1925 se KSČ a M. V. S. naskytlá možnost postavit se do čela velké stávkové horkosti v OKR. Po neúspěchu v roce 1921 si tak mohla napravit reputaci. Vnitrostraničká situace však téměř kopirovala stav před čtyřmi lety. Přestavbou se z krajiní levice stala křehká organizace, náchylná na jakoukoliv krizi, což byl stav nemálo podobný „pionýrskému“ roku 1921. KSČ se bohužel vnitrostraničká krize nevyhnula. Přišla v nejméně žádoucí moment a s velmi silnou intenzitou. Navíc nevycházela z okrajového stranického aparátu, ale rovnou z pražské organizace KSČ. Tzv. bubnickiáda odsoudila krajiní levici nejen k opětovnému neúspěchu v čele stávkové v OKR, ale také k boji o samotnou existenci. Mezi epicentra krize patřil i XVIII. kraj KSČ.

Zdejší organizace byla už dlouho před Bubnickovým vystoupením rozdělena na „levici“ a „pravici“. Levé křídlo se zformovalo okolo nového tajemníka Evžena Valčáka, který byl zastáncem bolševizace a bližšího přimknutí strany ke Kominterně. Na pravém spektru stáli ti, kteří se přikláněli k nezávislosti odborů na straně a požadovali větší autonomii KSČ vůči Moskvě. K pravému křídlu se jako bývalý sociální demokrat a stále činný odborář hlásil i Josef Pergl: „*V komunistické straně na Ostravsku bez toho (myslena Bubnickova kauza, JS) zuří vnitřní válka a tovaryši by se samou láskou mezi sebou požrali. Valčák chce vyhodit ze sedla Pergla, který s Argusovým zrakem sleduje každý krok Val-*

*čákův, stýká-li se se sociálpatrioty, bavi-li se někde při víně v baru, aby mu to mohl při vhodné příležitosti jako pravou úchylku předhoditi.*⁶⁰

Nestabilní strana musela záhy čelit důsledkům Bubnickovy aféry. Josef Pergl byl přímo spjat se svým blízkým spolupracovníkem Vojtěchem Brdou, který vstoupil do nové strany bývalého prvního tajemníka Neodvislé komunistické strany v ČSR. Vojtěch Brda se ustavičně pokoušel o propagaci nové organizace mezi straníky a odboráři na Ostravsku. K neodvislým komunistům zkoušel rovněž přetáhnout svého přítele a spolupracovníka, o čemž svědčí dopis zasláný Perglovi: „*Vážený soudruhu, sděluje se s námi, že nesouhlasíš s nynějším vedením KSČ. Protože i my jsme se s oficiálním vedením rozešli a zakládáme neodvislou stranu komunistickou, která má za účel provést jednotnou frontu dělnictva, obracíme se na Tebe se žádostí o spolupráci.*“⁶¹

Josef Pergl se ocitl před názorovým a existenčním dilematem. Na jedné straně nesouhlasil s nastolenou promoskevskou linií KSČ, na straně druhé zastával významné funkce jak v KSČ a M. V. S., tak i v obecním zastupitelstvu Moravské Ostravy, které byly bezpodmínečně vázány na členství v krajiní levici.

Kontaktem s Vojtěchem Brdou a příklonem k pravocivému křídlu se Josef Pergl nevyhnul podezření z plánování rozkolu na stránkách Ducha času: „*Pravičácké vedení komunistické strany na Ostravsku činí houževnaté přípravy k rozpoltnění. – Pergl, Brda, Knoflíček, Cingr v čele pravičáckého hnutí a odboje proti pražskému vedení strany.*“⁶²

Redakce sociálnědemokratického časopisu na Ostravsku se rozkolu intenzivně věnovala. Předpokládala, že se brzy pravocivé křídlo oddělí a přejde k neodvislým komunistům. Josef Pergl měl využít svého postavení v odborech a jejich prostřednictvím novou stranu sponzorovat: „*Odbory drží zatím Pergl v šachu a pohromadě a snaží se, aby nebyly dotčeny náladou, která byla nyní vyvolána mezi Prahou a Brnem*“ (brněnská KSČ se nejintenzivněji zastávala Josefa Bubnicka a zpochybňovala bolševické vedení v Praze). Při hlasování krajského výkonného výboru Brněnského kraje (mysleno politický kraj, nikoliv správní) prošlo vyloučení Josefa Bubnicka pouze o čtyři hlasy v poměru 21:17.⁶³ V souvislosti s „bubnickiádou“ také zažily velkou čistku krajské i městské organizace KSČ: „*Peněžní fondy odborů mají být použity pro účely nové strany, Perglem jedrováno.*“⁶⁴

Sociální demokracie doufala, že pravocivé křídlo krajského výboru komunistické strany na Ostravsku rozloží stranu zevnitř. Očekávala, že se bývalí spolustraníci vrátí zpět do jejich řad a KSČ nenávratně oslabí. „*Pergl má rozhodný náskok proti levici a myslíme, že také jedná docela správně. On přece jako starý odborář ví, že s tou revolučností to daleko nepřivede, a proto on tu revolučnost v komunistické straně často předstíral, aby učmil zadost těm levým. Ve své duši, ale nikdy komunistou nemohl být, poněvadž on je a byl sociálním demokratem.*“⁶⁵

60 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 456, č. kart.53, článek Křižácké tažení bubnickovců na Ostravsku.

61 Tamtéž, dopis adresovaný sekretariátem neodvislé komunistické strany Josefu Perglovi.

62 Tamtéž, Tajné přípravy k rozpoltnění komunistické strany na Ostravsku.

63 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 448, č. kart.53, výňatek z projevu člena KSČ na obvodní konferenci Frýdeckého obvodu ze dne 8. 3. 1925.

64 Tamtéž, článek Tajné přípravy k rozpoltnění komunistické strany na Ostravsku.

65 AMO, fond Sbirka Josefa Pergla 1893–1937, sign. 448, č. kart.53.

58 J. MALÍŘ – P. MAREK, *Politické strany*, s. 718.

59 J. PERGL, *Vývoj*, s. 15.

Budoucí vývoj ukázal, že sociální demokraté potenciál bolševického křídla podcenili. KSČ na Ostravsku sice následkem neúspěšné jarní stávký a „bubnickádou“ zaznamenala značný úbytek členstva, organizace se ale nerozpadla. Josef Pergl v krajní levici nakonec zůstal. K neodvislým komunistům se nepřidal a do sociální demokracie také nezamířil. Je pravděpodobné, že ho k rozhodnutí vedly už výše zmíněné kariérní důvody. Přechodem do nové organizace by se Pergl musel vzdát dobytých politických pozic, které by v slabé neodvislé komunistické straně určitě nezískal. Navíc se podle něj sociální demokracie zdiskreditovala spoluprací se státotvornými stranami natolik, že ani ona už se nemohla považovat za socialistickou stranu: „*Pro soc. demokracii blíží se doba rozhodnutí: buď se vrátit na opuštěnou cestu třídního boje a revolučního socialismu, anebo zamknout ve spojenectví s buržoasií.*“⁶⁶

Prořídila KSČ pokračovala v druhé polovině roku 1925 v dobývání ztracených pozic v závodních radách a v ýborech. Staronová taktika byla podpořena novým vedením v kraji. Mimo zmiňovaného tajemníka KV KSČ Evžena Valčáka se ve straně prosazovali další zastánci bolševizace Václav Veselý, Bruno Köhler (agent GPU a společně s Janem Švermovu a Václavem Kopeckým absolvent Mezinárodní leninské školy v Moskvě) či Josef Bílek.

V listopadu 1925 proběhly parlamentní volby, s jejichž výsledkem mohla být KSČ nadmíru spokojena, a to jak v celostátním, tak v regionálním měřítku. Na území XVIII. krajské organizace čítající zhruba 878 827 obyvatel dorazilo k volbám 477 827 oprávněných voličů. Socialistické strany obdržely celkem 188 459 hlasů, z čehož komunistům odevzdalo svůj hlas 56 865 voličů a po lidovcích a sociálních demokratech (67 193 hlasů) se tak KSČ stala třetí nejpopulárnější stranou v ostravsko-karvinském regionu.⁶⁷

I přes snahu krajní levice o hlubší ideologickou práci se svým členstvem (krajský výbor organizoval krajskou školu leninismu) se strana nadále potýkala s názorovou a organizační nejednotností: „*V ohledu organizačním vznikají potíže z nepochopení přestavby strany, úsilí o docílení naprosté bolševické kázně a ideové jednoty strany.*“ Problémy prohluboval i nezájem straníků o politické vzdělávání v duchu marxismu-leninismu. Na povrch navíc znova vyplouval starý frakční boj v krajské organizaci. Josef Pergl podezření z „pravnicové hereze“ ustál a po pronesené sebekritice dokázal přesvědčit bolševické křídlo o své loajalitě. Na mušce ústředního výboru se však brzy ocitl jeho politický oponent, tajemník krajského výboru Evžen Valčák.

Vnitrostraničká krize vyvrcholila 15. dubna 1926 na konferenci KV KSČ: „*Na schůzi střetly se oba směry komunistické strany, krajně levý, Perglův, a umírněnější, Valčákov. V boji zvítězil Pergl, takže Valčák byl okamžitě zbaven tajemnickví strany.*“⁶⁸

Josefu Perglovi tímto odpadla jeho největší překážka na cestě za kariérním postupem a uvolněné místo krajského tajemníka měl teď nadosah. Centrální vedení KSČ však mělo jiné plány. Do křesla tajemníka usedl slovenský komunista Josef Verčík.⁶⁹ Evžen Valčák byl ústředním výborem přeložen do Mostu.

Josef Pergl si klidu bez opozice příliš neužil. V srpnu 1926 se proti němu chystal další komplot, který ho měl zbavit funkce v krajském výboru a ostravských odborech a nahradit

ho bolševickému křídlu věrnými straníky: „*Pergl je chámsníčkům v cestě jednak proto, že je přece jen poněkud vykatálenější než oni a svým vlivem ovládá v M. V. S. organizované dělníky, jednak také proto, že nechce vylekaným revolucionářům sypat semence, jehož sám pro svůj sekretariát nemá nazbyt. V sobotu konala se porada krajského politbyra ostravského, do které přinesl emisar pražského politbyra přímo návrh, aby Pergl byl obvyklým způsobem vyřazen a vyexpedován z Ostravy.*“⁷⁰

Josef Pergl byl dlouhodobým zastáncem nezávislých odborů. Svě postavení v odborech ostravsko-karvinského regionu budoval přes 20 let, a patřil tak mezi nejlivnější funkcionáře. Aby si strana mohla konečně podrobit odbory a dosadit do čela M. V. S. jí věrné členy, musela se Josefa Pergla zbavit a šla na to běžným způsobem: „*Pergl měl býti odpraven interní cestou. [...] Měl býti slibováním různých výhod a většího platu i požitků vylákan z Ostravy na nové písobíště. Byly činěny různé pokusy chytit Pergla do pastí. Dokonce místo nejvyššího vůdce M. V. S. bylo mu nabízeno za určitých podmínek.*“⁷¹

Pozice šéfa M. V. S. Josef Pergl logicky odmítl. Přesunem do Prahy by si jistě kariérně pomohl, ale jeho vykořenění z domovského Ostravska by mu nakonec mohlo přinést velké komplikace. V centrále M. V. S. neměl vybudovanou síť kontaktů a politických sympatizantů, jakožto ani takovou úctu dělnictva, jakou se pyšnil na Ostravsku. Vzhledem ke stanoviskům ústředního výboru vůči jeho osobě se dala předpokládat i povaha „povyšení“. Josef Pergl měl být přesunut z místa, kde měl vliv, do Prahy, kde ho mohlo mít bolševické křídlo více pod kontrolou a časem by ho buď přimělo spolupracovat, nebo by ho zdiskreditovalo a nahradilo oddanějším straníkem.

Rozhodnutí zůstat na Ostravsku znamenalo pro Pergla nutnost připravit se na další pokusy o své sesazení: „*Politbyro má proti Perglovi v zásobě materiál, jímž ho chce utloukat. Mimo jiné má se mu hodit na krk nedostatečné podporování po poslední komunisty vyvolané stávce propuštěných horníků a kovodělníků, dosazování neschopných obvodních sekretářů, sabotování příkazů politbyra a nakonec, kdyby Pergl měl příliš tvrdou kůži a zůstal nezraněn, hodí se mu na krk vina na loňské prohrané stávce hornické.*“⁷²

Nátlak Ústředního výboru KSČ však Josef Pergl ustál. Na případné kompromitující obžaloby se důkladně připravil. Při zmiňované stávce horníků v OKR na jaře 1925 zapojil do organizování také členy ÚV KSČ, se kterými každý krok konzultoval. Případným nařknutím ze špatné organizace stávky by pražské vedení vedle Pergla obvinilo totiž také sebe, čímž se tento diskreditující argument stal nepoužitelným. Bolševické křídlo KSČ však se snahou o sesazení Pergla z čelních pozic v KSČ a M. V. S. zdaleka neskončilo.

Za účasti člena ÚV KSČ (od května 1926 vedoucí ústřední agitační a propagační komise) Klementa Gottwalda proběhla 13. a 14. listopadu 1926 krajská konference strany. Gottwaldova přítomnost svědčila o důležitosti Ostravska pro komunistické hnutí: „*Ostravsko, zvláště svým kovodělným prýmusem stane se důležitým činitelem v přístích revolučních bojích v Československu.*“⁷³ Konference si vytkla za cíl urychlit přestavbu původních uličních buněk na závodní, získání vlivu strany v M. V. S. a zakládání frakcí v nekomunistických odborech. Bolševické vedení KSČ rovněž poukázalo na problém so-

66 J. PERGL, *Vývoj*, s. 14.

67 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 449, č. kart.53, Zpráva ku konferenci 18. krajské organisace KSČ v Mor. Ostravě z 13. a 14. 11. 1926.

68 *Komunistický sekretář Evžen Valčák náhle „vyřazen“*. Duch času, roč. XXVIII., č. 116, 18. 5. 1926, s. 3.

69 *Známý komunista Verčík na Ostravsko?* Duch času, roč. XXVIII., č. 123, 26. 5. 1926, s. 4.

70 *Nová patálie mezi ostravskými komunistickými vůdci na obzoru*. Duch času, roč. XXVIII., č. 198, 24. 8. 1926, s. 1–2.

71 Tamtéž, s. 1–2.

72 Tamtéž.

73 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 449, č. kart.53, Zpráva ku konferenci 18. krajské organisace KSČ v Mor. Ostravě z 13. a 14. 11. 1926.

ciálnědemokratické minulosti, kterou mělo v kraji zhruba z tehdejšího počtu 6 372 řádně platících členů zhruba 60 %.⁷⁴

Bylo jasné, že se bolševické křídlo bude chtít vypořádat s opozičníky, kteří by nesouhlasili s nastolenou strategií. Pod Josefem Perglem, stoupencem pravicové kliky v KSČ, vlivném odboráři a bývalém sociálním demokratovi podezřelém s kontakty s bubnikovci, se opět houkala zídle. I přes rychlou organizační přestavbu v stranickém obvodu Moravská Ostrava, kde počet nových závodních buněk vzrostl od září 1925 ze sedmi na jedenáct a zaznamenal ze všech ostravských obvodů největší růst, byl Pergl krajským vedením kritizován: „*Je jedním z nejhůře pracujících obvodů. Obvodní výbor není možno ustaviti tak, aby byl schopen práce [...]. V celé velké řadě větších i menších závodů, v nichž z části máme organizované soudruhy, není dosud založena závodní buňka.* (Nesmíme opomenout fakt, že po stávce horníků v OKR bylo více než 6 000 horníků, převážně komunistických, propuštěno z práce a s nimi zanikly i některé podnikové skupiny KSČ, pozn. JS.)“⁷⁵

V reakci na výtky vystoupil Josef Pergl s projevem, kterým se definitivně (pravděpodobně kvůli výše uvedeným kariérním důvodům) vrátil k podpoře bolševizace, což mu po jeho nedávném ideovém lavírování zachránilo krk: „*Bolševické hnutí na Ostravsku se konsoliduje a po chaotickém tápání se propracovává na správnou bolševickou linii [...]. Je třeba, abychom z dnešní konference vyšli ideově utvrzeni. Tak jako je třeba potírat reformistické názory, tak nutno potírat frakční činnost.*“ Ke kritice organizační přestavby v Moravské Ostravě se nevyjádřil, pouze potvrdil hlavní cíle strany: „*[...] každý je zodpovědný straně, ať pracuje kdekoliv (narážka na snahu o podřízení odborů straně, pozn. JS). [...] Závody musí se stát základnou bolševické válečné strategie.*“⁷⁶

V následujícím roce postupoval vliv bolševického křídla nezastavitelně celou organizační síti KSČ. V roce 1928 byla jeho moc tak velká, že jakýkoliv nesouhlas nebo veřejný výstup členů proti stanovené taktice znamenal jejich sesazení z vedoucích funkcí nebo rovnou vyloučení ze strany. Na opačné názory ostatně dopltil v roce 1929 tajemník KV KSČ (od ledna 1928) Jan Janek.

V předvečer hospodářské krize dokončilo bolševické křídlo vnitrostranický převrat a na V. sjezdu konaném ve dnech 18. – 23. února 1929 převzala krajní levice vedení celé KSČ. Nový generální tajemník Klement Gottwald podporovaný „karlinskými kluky“ dokončil, co v roce 1924 započal.

Na počátku hospodářské krize se KSČ vlivem vnitropolitických změn potýkala s výrazným úbytkem členstva, které nesouhlasilo s novým vedením. Komunistická strana se zbavila velké části dosavadního ústředního výboru včetně generálního tajemníka Bohumila Jílka. Stranická základna se celorepublikově vlivem čítek v roce 1929 zredukovala na zhruba 20 000 řádně platících členů. Na území XVIII. kraje KSČ zůstalo v polovině roku 1929 pouze 140 skupin s 2865 členy, což znamenalo pokles sympatizantů ve srovnání s rokem 1926 o více než polovinu.⁷⁷ Většina vyloučených/dobrovolně odešlých členů se buď nadále stranicky či odborově neangažovala nebo přešla do sociální demokracie, případně jiných stran a jejich odborů. Rok 1929 se stal mezníkem, kdy se mladí „pravověrní“ komunisté prodrali na výsluní a zbavili se „starých

74 K. JIŘÍK a kol. *Dějiny*, s. 448.

75 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 449, č. kart.53, Zpráva ku konferenci 18. krajské organizace KSČ v Mor. Ostravě z 13. a 14. 11. 1926.

76 Tamtéž, zpráva Dělnického deníku o krajské konferenci KSČ v Mor. Ostravě z 13. a 14. 11. 1926.

77 K. JIŘÍK, *Dějiny*, s. 448.

kádrů“ se sociálnědemokratickou minulostí, které nehdaly akceptovat nové, Moskvou ovládané vedení.

Přerodem prošla vedle struktury členstva také vnitřní organizace KSČ. Počínaje 1. lednem 1930 spadal ostravsko-karvinský region do správy XII. politického kraje územně stále odpovídajícího předešlému vymezení. Změnil se také interval placení stranický příspěvků. Zatímco doposud vybírala strana příspěvky měsíčně, od 1. srpna 1929 se poplatky platily v týdenní frekvenci. Cena se pohybovala od 0,50 Kč za základní členství až po 10 Kč za členství plné. Většina sympatizantů zůstávala u týdenního příspěvku 0,50 Kč. Změna intervalu placení a nově stanovená výše poplatků nebyly pravděpodobně nahodilé. V době počínajícího propouštění si dělníci často nemohli dovolit (nebo nechtěli) platit měsíční 3 korunový případně 10 korunový (taxa pro zaměstnané) nebo korunový (taxa pro nezaměstnané a ženy v domácnosti) poplatek. Vezmeme-li v potaz platy dělníků sympatizujících s KSČ (pomocní horníci a dělníci v těžkém průmyslu), byly příspěvky zkrátka drahé. Dělníci navíc většinou pobírali týdenní, nikoliv měsíční mzdu. Vzhledem k jejich finanční gramotnosti peníze rychle utráceli. Psychologicky tak byl týdenní příspěvek pro dělníky přijatelnější. Členskou známku mohli zaplatit ihned po obdržení mzdy, kdy ještě peníze neutratili. Navíc pokud přišli o práci nebo o část mzdy, mohli jednoduše další týden zaplatit nižší příspěvek. Při povýšení nebo zisku lépe placené práce mohl dělník naopak příspěvek zvýšit. Teoreticky se stalo členství v krajní levici finančně snesitelnější. Prakticky však příznivci KSČ platili více. V případě (nejčastějšího) základního týdenního členství zaplatil každý dělník za měsíc 2,50 Kč, což vytvořilo, ve srovnání s původním základním (nejčastějším) měsíčním členstvím v hodnotě 1 Kč, přeplatek 1,50 Kč. Tímto přeplatkem vyvažovala KSČ nepřijatelné platby od neplatících členů. Do stranické kasy tak putovalo měsíčně více peněz, kterými se v době krize lepily dluhy.

Změna ve straně měla dalekosáhlé důsledky jak pro krajní levici samotnou, tak i pro Josefa Pergla, nad kterým se opět stahovala mračna: „*Co je dnes komunistickým, tj. nekolik buněk vedených ze světa přivandrovalými lidmi, hlavy to politbyra, které komandují komunistické strany jako nějaké kluky. Rozvázní mužové jsou z komunistické strany vyhazováni jako bývalý soc. dem. plevel. A kdyby Pergl neměl za sebou tu trochu odborově organizovaných dělníků, kteří jsou těmi jedinými, co si komunisté na Ostravsku uchovali, již by ho byla smečka politbyrských komandantů dávno hodila přes palubu.*“⁷⁸

V roce 1929 došlo vlivem vnitropolitické situace ke změně ve vedení krajně levicových odborů. Dosavadní šéf M. V. S. Josef Hais byl spolu s předsednictvem vyloučen. Spolu s vyhozenými stoupenci a svazy přešla tahle klika po krátké samostatné existenci zpět do řad OSČ.

V reakci na odchod Haisova křídla se v Praze ve dnech 4.–5. května sešla konference ústřednímu výboru věrných svazů, kde jejich zástupci odhlasovali založení nové odborové centrály Ústředí průmyslových svazů tzv. Rudých odborů.⁷⁹ Josef Pergl se přihlásil ke kritice Josefa Haise, čímž mu bylo umožněno pokračovat ve funkci tajemníka (nyní již Rudých odborů) pro severovýchodní Moravu a Slezsko.⁸⁰

Právě odborový vliv Josefa Pergla sehraval klíčovou roli v jeho setrvání v KSČ. Jeho silné pozice v odborech na Ostravsku si bylo vědomo jak ústřední a krajské vedení KSČ,

78 *Komunisté a ostravské obecní volby*. Duch času, roč. XXXI., č. 45, 22. 2. 1929, s. 3.

79 F. ČAPKA, *Odbory*, s. 113.

80 AMO, Sbirka Josefa Pergla, sign. 33, č. kart.1.

tak i místní sociální demokracie, která o Josefu Perglovi dokonce uvažovala v souvislosti s možnou kandidaturou ve volbách do Senátu Národního shromáždění v říjnu 1929: „*Josef Pergl, za něho staví se většina odborářů, kteří prohlašují, že může-li ve volbách být aspoň něco pro komunisty na Ostravsku zachráněno, pak lze toho dosíci jen tenkrát, bude-li v čelo kandidátky postaven člověk, jenž už přes dvacet let na Ostravsku působí a kterého dělníci znají, starý Pergl.*“

Definitivní kandidátku KSČ na Ostravsku sestavila až schůze sboru komunistických funkcionářů. O důležitosti Ostravska pro komunisty svědčila přítomnost člena ústředního výboru Rudolfa Slánského. Čelo kandidátky na Ostravsku nakonec komunisté obsadili odborový tajemníkem ze Slezské Ostravy Josefem Matuškem. Nejpravděpodobnější důvody, proč se Josef Pergl na čelo kandidátky neobjevil, uvedl stručně na svých stránkách opoziční tisk: „*Podle informací, které jsme z kruhů Polbyra dostali, nemá však Pergl na mandát nádeje ani nyní. Je dále pražským i ostravským Polbyrem považován za zadržaného oportunistu a likvidátora, který prý by revoluční stranu mohl přece jen jednou zklamat.*“⁸¹

I přes nepřehlédnutelné antipatie ústředního vedení, které mu zatarasily cestu k senátorskému křeslu, si Josef Pergl aspoň na regionální úrovni nadále držel mocenské pozice. Po obecních volbách v březnu 1929 se stal jediným komunistickým členem městské rady Moravské Ostravy. Zůstával také členem KSČ a tajemníkem Rudých odborů v ostravsko-karvinském revíru.

Nadále „trpěný“ Josef Pergl přečkal pod křídly krajní levice i rok 1930. Léta následující však znamenala strmý pád na politickém žebříčku. V lednu 1931 si ještě komunisté u příležitosti 50. narozenin Josefa Pergla připomněli jeho zásluhy o rozvoj organizací KSČ v regionu.⁸² Na místech, kde se rozhodovalo o stranické budoucnosti, už měli s Josefem Perglem jiné plány: „*Perglův osud v komunistické straně lze srovnati s osudem Šmeralovým, Zápotockého a několika posledních trosečnicků uvnitř komunistické strany, kteří jsou trpěni již jen z milosti.*“⁸³

Období tolerance ale pomalu končilo. Na krajské konferenci KSČ pořádané 1. února 1931 byl Josef Pergl opět nařknut z „*pravicové úchytky*“ a volán k zodpovědnosti za špatný stav politické organizace ve XII. stranickém kraji. Jeho obhajující řeč neměla a ani nemohla mít požadovaný účinek a setkala se s nepochopením již ztuhlým zbolševizovaného krajského výboru i přítomného zpravodaje Dělnického deníku: „*Přechází k debatě o tom, že byl označen za představitele pravých elementů. Svými slovy se pokouší o obhajobu. Avšak z celého jeho referátu zaznívá ponejvíce to, proti čemuž dnes celá strana musí nasadit všechny páky, totiž pouhý propagandismus, bez jasné odpovědi, [...] bez jasného závazku o bolševickém provádění dnešní bojovné linie strany v denní praktické práci strany.*“

Slabost politické organizace potvrdil stav členstva na konferenci zveřejněný. Podle statistiky bylo začátkem roku 1931 na území XII. kraje KSČ v 32 závodních a 38 uličních buňkách soustředěno zhruba 1400 řádně platících členů.⁸⁴

81 Kučera, Bílek, Karol Stivka anebo Pergl? Duch času, roč. XXXI., č. 229, 28. 9. 1929, s. 5.

82 Doufání komunistů v Josefa Pergla. Duch času, roč. XXXIII., č. 17, 21. 1. 1931, s. 4.

83 Tamtéž, s. 4.

84 Krajská konference komunistů na Ostravsku dokumentem jejich organizačního rozvratu. Duch času, roč. XXXIII., č. 29, 4. 2. 1931, s. 5.

Titlak ústředního i krajského vedení nakonec přece jenom začal Josef Pergl podléhat. Po srpnovém sesazení z pozice tajemníka Rudých odborů na Ostravsku a z křesla generálního tajemníka Krajské všeodborové rady (dne 17. května 1931 založený koordináční orgán, který propojoval odbory, komunisty v závodních výborech s hnutím nezaměstnaných) ztratil nejdůležitější opěrný bod své kariéry, která tak směřovala k definitivnímu konci. Nyní měl ústřední výbor Josefa Pergla na lopatkách. Centrální vedení KSČ neotálelo a v dubnu roku 1932 využilo příležitosti k jeho odstranění z politické organizace: „*Polbyro XII. kraje KSČ vyloučilo tajemníka a městského radu Pergla z komunistické strany.*“⁸⁵

Vyloučení ze strany ovšem pro Josefa Pergla neznamenalo zároveň konec kariéry ve veřejné správě. Na radnici působil nadále pod záštitou vlastní politické strany Socialistického sjednocení až do konce svého zastupitelského mandátu v roce 1935.

Komunistou v opozici

Důsledky hospodářské krize začaly ustupovat počátkem roku 1935. Nezaměstnanost v ČSR sice v roce 1934 dosáhla svého maxima (17, 4 % obyvatel), negativní jevy však brzy vystřídaly projevy ekonomické konjunktury. Zvyšování výroby a růst zahraničního vývozu měly blahodárný vliv na pokles nezaměstnanosti a zlepšení životní úrovně obyvatel Československa. Ekonomika se „*uzdravovala*“, ale společnost nikoliv. Hospodářská krize vryla do mysli lidí hluboký šrám, který nezhojily ani plusové ukazatele burzovních tabulí. Obavy z návratu krize se projevily v politických preferencích obyvatel stře-doevropských států. Vlna radikalizace nejvíce zasáhla Německo, kde byl v lednu 1933 Adolf Hitler zvolen říšským kancléřem a Nacionálně socialistická německá dělnická strana se stala nejlivnější politickou organizací v zemi. Po nastolení diktatury obnovilo Německo všeobecnou brannou povinnost a začalo s budováním nové armády (Wehrmachtu). Berlín postupně vypověděl všechny poválečné smlouvy a přiblížil svět k dalšímu válečnému konfliktu.⁸⁶

Československo, považované Hitlerem za umělý konstrukt a obývané třemi miliony etnických Němců, se společně s Rakouskem a Polskem ocitlo mezi nejohroženějšími zeměmi. Na nastalou situaci začaly reagovat všechny složky politické moci. Vláda ČSR začala urychleně dotovat výstavbu pohraničního opevnění, prezident Edvard Beneš podpořil přijetí SSSR do Společnosti národů a vytvoření francouzsko-československo-sovětské smluvní aliance proti Německu.⁸⁷

Hrozba fašismu začala spojitvat i dosud nesmířitelné politické strany. KSČ opustila strategii „*jednotné fronty zdola*“ a vyhlásila program „*proti frontě fašismu jednotnou frontou lidu*“. Krajní levice nově usilovala o spolupráci s ostatními socialistickými stranami a jejich odborovými organizacemi. Nastoupenou politickou linií potvrdilo v červnu 1934 plenární zasedání ÚV KSČ a celostátní konference Rudých odborů, pořádaná 22. června 1934. Podobu odborové spolupráce představila KSČ v červenci 1934 v otevřeném dopise ÚV KSČ adresovaném opozičním socialistickým organizacím: „*V závodech a v místech mají všechny dělnické odborové skupiny vytvořit společné výbory odborové jednoty, které*

85 Pergl vyloučen z KSČ. Duch času, roč. XXXIV., č. 96, 23. 4. 1932, s. 4.

86 František EMMERT, *Osudové osmičky v dějinách Československa*, Praha 2010, s. 16.

87 Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2021, s. 432.

mají zajistit společný postup v denních bojích a také připravovat organizační sjednocování.⁸⁸

Vlivem rostoucí agresivity nacistického Německa a zvyšující se popularity Sudetoněmecké strany (SdP opanovala parlamentní volby v květnu 1935) přijal dodatečně nový kurz krajní levice i VII. kongres Kominterny, který proběhl ve dnech 25. července – 20. srpna 1935 v Moskvě. KSČ a další komunistické strany měly dle direktiv usilovat o dohodu o společných akcích s organizacemi pracujícími různých politických směrů v závodním, místním, krajském, národním a mezinárodním měřítku.⁸⁹

Na protifašistické rétorice vystavěla KSČ také program parlamentních voleb v květnu 1935. Nová strategie vynesla KSČ čtvrté místo ve volbách do poslanecké sněmovny a stejné umístění ve volbách senátních. Krajní levice si polepšila na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Naopak pozice ztratila v českém pohraničí, které ovládla SdP. S nacionální propagandou dokázala získat na svoji stranu i dřívější německé voliče KSČ.⁹⁰

V nastoleném programu pokračovala komunistická strana i v dalších letech. Ve dnech 11. až 14. dubna 1936 se konal VII. sjezd KSČ. Ve výsledné rezoluci vytyčil linii obrany ČSR proti nacistickému Německu, která byla rozpracováním základní strategicko-taktické orientace jednotné a lidové fronty proti fašismu v podmínkách Československa.⁹¹ Navzdory snaze se KSČ až do konce první republiky společného celostátního postupu levicových stran nedočkala. Pravděpodobně za to mohla přirozená nedůvěra opozice vůči Moskvou ovládané ultralevici, která svá stanoviska a strategii měnila ve velmi krátkých intervalech. Ale ani jednotná fronta by pravděpodobně nezabránila podepsání Mnichovské dohody, postoupení pohraničí ČSR Německu a zániku prvního státu Čechů a Slováků.

Mezinárodní a vnitrostátní situace a program KSČ ovlivňovaly politické směřování nové strany Socialistického sjednocení, kterou založil Josef Pergl v roce 1932 primárně jako komunistickou opozici.

Politické názory Josefa Pergla po jeho vyloučení z KSČ nejlépe dokumentoval časopis Pochodeň. První číslo Pochodně vyšlo 29. dubna 1932. Rychlost ustanovení samostatného politického klubu v zastupitelstvu Moravské Ostravy a téměř okamžitě vydávání vlastního časopisu, svědčí o dlouhodobém záměru Josefa Pergla opustit řady krajní levice. Stupňující se nedůvěru ÚV KSČ Josef Pergl jistě vnímal a politickou odluku tak mohl plánovat ještě během působnosti v komunistické straně. Zprávy o možných přípravách regionální vnitrostranického převratu pravděpodobně byly i hlavní záminkou k urychlenému vylučovacímu procesu s jeho osobou.

Změnou stranické příslušnosti se Josef Pergl neodvrátil od ideálů svého bývalého „zameštnavatele“: „Vývojící se poměry vynucují si změnu dnešního „svatého“ společenské-ho pořádku.“⁹²

K úspěšnému úsilí o nastolení socialismu mohlo podle programu Socialistického sjednocení dojít až po spojení všeho dělnictva pod jednu stranickou a odborovou organizaci. Komunistická strana (svým samostatným postupem při stávkách) tento cíl dle Josefa Per-

gla nesplnila. Revolucionářskou strategii posledních let naopak jednotu tříštila. Socialistické sjednocení chtělo s dělníky opozičních organizací opět navázat kontakt, pořádat společné akce na podporu hospodářských požadavků, získat ztracenou důvěru, případně je přetáhnout do svých řad.⁹³ Dlouhodobému záměru musel Josef Pergl přizpůsobit i každodenní postup. Vsadil přitom na osvědčenou taktiku všech politických stran: „Rozšiřujte (členové strany, JS) náš časopis Pochodeň, který bude mluvčím všech příslušníků pracující třídy [...]. S touto nutnou a záslužnou činností bude bezodkladně započato. [...] Zvolte si ze svého středu důvěrníka a ihned sdělte na adresu naší redakce jeho adresu, abychom mohli všem důvěrníkům poslati podrobné instrukce a pracovní plán a mohli jim být v propagační činnosti nápomocni.“⁹⁴

Časopis Pochodeň se pro čtenáře stala nejen zdrojem informací o politickém programu Perglovy strany, ale také nabízel možnost nahlédnout do dějin mezinárodního i tuzemského dělnického hnutí. Na stránkách novin se Josef Pergl vyjadřoval k programům i k důležitým zahraničním událostem, které hýbaly tehdejším světem.

V únoru 1933 se s obavami vyjádřil k nastalé situaci v Německu: „Nastolení fašistické diktatury v Německu otevře brány fašismu ve všech ostatních zemích, a proto právem už dnes na toto nebezpečí nutno upozorniti.“⁹⁵

V souladu se samotnou podstatou komunistické opozice se Josef Pergl nejčastěji pouštěl do kritiky Kominterny a KSČ. V jednom z článků okomentoval neúspěšné snahy krajní levice o spolupráci se socialistickými stranami: „Tak skončila zase jedna „akce“ KSČ s velkým humbukem podniknutá. Z fiaska touto nezdařenou akcí přivoděného si ústřední výbor KSČ nic nedělá, za to ale má velké starosti s „upravením“ svého dalšího postupu.“

Josef Pergl dále zmiňuje vnitrostranický boj, který vyvolal strategie stanovená Kominternou. „Sedmý kongres komunistické internacionály [...] připravil československým komunistům velké překvapení. Vydal parolu, že komunisté mají podporovati liberální a demokratické vlády v boji proti fašismu.“ V tomto boji stálo proti sobě křídlo levé zastoupené Pavlem Reimannem a křídlo pravé (většina ÚV KSČ). Pravé křídlo bylo ochotno dodržovat příkazy moskevské centrály a nadále upřednostňovat boj proti fašismu před konfliktem třídním. Pavel Reimann však v podpoře demokracie viděl „zločin na komunismu“.⁹⁶

Kritika KSČ však nepřiměla současné ani bývalé členy krajní levice k přechodu do komunistické opozice. Perglova strana nezaznamenala ani významnější přírůstky přeběhlíků z ostatních socialistických stran. Socialistické sjednocení tak kýženého úspěchu na regionálním politickém kolbišti nedosáhlo. Důvody selhání můžeme naleznout v neoriginalitě programu, který se od komunistického v podstatě nelišil. Hlavní strategický bod, kterým se Josef Pergl vůči KSČ vymezoval, tedy snaha o spolupráci všech levicových stran, přijala krajní levice do svého programu již v roce 1934. Straně Socialistického sjednocení se nepovedlo vybudovat ani vlastní odborovou organizaci, což nahrávalo Rudým odborům, které navíc od roku 1936 začaly členům vyplácet podporu v nezaměstnanosti (o službách ostatních levicových odborů nemluví). Nepřitažlivý program Socialistického sjednocení nedodala větší atraktivitu ani osobnost jejího lídra. Působností v upadající KSČ a Rudých

88 František TĚHLE a kol., *Přehled dějin československého odborového hnutí*, Praha 1984, s. 246–247.

89 Martin DOLEJSKÝ, *Dějiny Komunistické strany Československa v letech 1921–1938 v okrese Brandýs nad Labem*, Ostrava 2017, Rigorózní práce, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra historie, s. 108.; J. MALÍŘ – P. MAREK, *Politické strany*, s. 718.

90 M. DOLEJSKÝ, *Dějiny*, s. 101–102.

91 Tamtéž, s. 112.

92 *Na obrátěm bodu*, Pochodeň, roč. I., č. 1, 29. 4. 1932, s. 3.

93 *K masám a s masami*, Pochodeň, roč. I., č. 1, 29. 4. 1932, s. 4.

94 *Naše cesta*, Pochodeň, roč. I., č. 1, 29. 4. 1932, s. 9.

95 *Hitler na scéně*, Pochodeň, roč. II., č. 5, 3. 2. 1933, s. 1.

96 *Komunisté na rozcestí*, Pochodeň, roč. IV., č. 30–31, 2. 8. 1935, s. 1.

odbořech po roce 1929 ztratil Josef Pergl bývalý vliv. Podřízením se ústřednímu výboru se z něj stala loutka v rukou centrálního vedení, které ho postupným zbavováním funkcí v komunistických organizacích uvrhlo téměř do politického zapomnění.

Nová strana se stala záchranou před vyhazovem z poslední placené funkce v městském zastupitelstvu, kde by bez partajní příslušnosti působit nemohl. Vlivu zbavený a zdiskreditovaný Josef Pergl postavením KSČ a ostatních socialistických stran otrást nemohl. K úspěchu mu nepomohl ani časopis *Pochodeň*. Úpadek tiskoviny dokazovala řada faktorů. Od počátku vydávání se snižoval počet stran jednotlivých čísel. Jestliže v úvodním roce měl časopis průměrně osm stran v roce následujícím se průměr stran snížil na čtyři. Tisk byl zkrátka pro zadluženého Josefa Pergla příliš drahý a nerentabilnost časopisu ho donutila ke snižování nákladů, a tedy i počtu stran. Nízká popularita *Pochodně* se projevila i v úbytku recenzentů. V úvodním čísle byly reklamě v časopise vyhrazeny tři celé strany, již v dalších číslech se tento prostor snížil na jednu stranu. Časopis bez čtenářské základny zkrátka nebyl pro sponzory atraktivní.

Z *Pochodně* se stala nepopulární tiskovina sloužící spíše k politickým a osobním výlevům bývalého mocného odborového předáka než jako důstojná opora politického snažení Perglovy strany.

Experiment s komunistickou opozicí se nesetkal s pochopením dělnictva a Josefa Pergla připravil o naději na politický návrat na výsluní. Bývalý čelní představitel dělnického hnutí na Ostravsku, muž, který se postavil „karlínským klukům“ a bolševizaci komunistických organizací v regionu, se nakonec stal obětí představy o vlastní velikosti. Josef Pergl zemřel v zapomnění v roce 1937 na zápal plic.⁹⁷

Závěr

Ve světle pramenů se Josef Pergl ukázal jako schopný a odpovědný odborový a politický funkcionář, který se ve specifickém prostředí ostravsko-karvinského regionu dokázal poměrně rychle zorientovat a postupně se propracovat na nejvyšší příčky orgánů místního dělnického hnutí.

Studie přibližuje typologický profil zkoumané osobnosti, charakteristické rysy, které ji spojovaly nebo naopak odlišovaly od dalších čelních představitelů dělnického hnutí na Ostravsku, kupříkladu blízkých spolupracovníků Petra Cingra a Josefa Šavla. Josef Pergl se při aplikaci srovnávacích parametrů (geografický původ, ideologie, stabilita ideologického přesvědčení, dosažené kariérní posty, schopnost teoretického politického myšlení) ukázal jako typ socialisty, který se v mnohém svým kolegům podobal, ale v mnohém se od nich i lišil.

Josef Pergl nikdy nedosáhl postavení a symboliky Petra Cingra, který byl již v době svého příchodu na Ostravsko uznávaným představitelem místního i mezinárodního dělnického hnutí. Určitou odlišnost bylo možné zaznamenat i ve stabilitě ideologického přesvědčení. Zatímco Petr Cingr zůstal po celou kariéru umírněným sociálním demokratem, Josef Pergl se na počátku první republiky začal uchýlovat k radikálnějším politickým postupům, které ho nakonec přivedly do řad krajní levice, respektive KSČ. Josef Pergl byl stejně jako Petr Cingr spíše „praktikem“ dělnické politiky, který se cítil nejlépe při výkonu programem stanovených postupů. Přesto se na sklonku kariéry na rozdíl od Petra Cingra pokusil o vytvoření politického programu v rámci strany Socialistického sjedno-

cení. Pojtkem obou dělnických vůdců tak byl pouze geografický původ. Josef Pergl i Petr Cingr nepocházeli z ostravsko-karvinského regionu a přišli zde z jiných koutů českých zemí.

Specifika se ukázala i při srovnání s Josefem Šavlem, se kterým měl Josef Pergl na rozdíl od Petra Cingra společnou krajně levicovou orientaci, lišili se však dosaženým postavením v dělnickém hnutí, stabilitou ideologického přesvědčení i schopností teoretického politického myšlení. Josef Šavel nedosáhl politického ani odborového postavení Josefa Pergla, což mu poskytovalo určitou svobodu v případném „překrucování“ oficiální komunistické ideologie. Navíc již v době založení KSČ v aktivní politice nepůsobil a jeho názory se tak nestaly přímou hrozbou zbolševizovaného krajského a ústředního vedení, které ho (jako bývalého sociálního demokrata) z čístek vynechalo. Pro Josefa Pergla naopak (v pozici člena krajského výboru, tajemníka komunistických odborů a radního Moravské Ostravy) veřejně představené názorové odchylky znamenaly okamžitě represe a vyšetřování ze strany vedení KSČ. Větší zájem komunistické veřejnosti tak u Josefa Pergla působil dojmem výrazné ideové nestability, která se ovšem kvůli absenci důkazů u Josefa Šavla potvrdit ani vyvrátit nedala. Josef Šavel byl prototypem neúnavného odborového a politického pracovníka, který neustále přednášel na schůzích a řešil každodenní ekonomické problémy dělnictva, ale na rozdíl od Josefa Pergla by sestavení vlastního politického programu pravděpodobně nebyl schopen.

Zpracováním života i díla Josefa Pergla se historická věda dostala opět blíže nejen k popisu specifického vývoje dělnického hnutí v regionu, ale také k utvoření typologie „tribunů lidu“ na Ostravsku v první polovině 20. století, která by posloužila ke srovnání charakteristických rysů dělnických předáků v regionálním, celostátním či mezinárodním měřítku.

97 AMO, Pisemná pozůstalost Josefa Pergla, č. kart. 1.

Member of Social Democrats, Communist Party or the Socialist Association? Typological profile of the Ostrava Labour movement leaders from the first half of the 20th century on the example of Josef Pergl

(Summary)

The article deals with the typology and political profiling of Josef Pergl, one of the leading figures of the Labour movement and the left-wing politics in the Ostrava region during the first half of the 20th century. The text depicts and details the characteristics of the Labour leader, and compares them with his close associates – the Imperial Council deputy and doyen of the Ostrava's Labour movement Petr Cingr, and the leading left-wing trade unionist Josef Šavel. Despite the narrow focus of the article which primarily deals with political profiling and personality characteristics only, the article also touches on the childhood and youth of Josef Pergl, a time of his life which greatly affected his worldview.

Mgr. Jiří Sochorek
Doktorand Katedry historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity
jira.sochorek@seznam.cz

TRANSPORTY „AG“ (1. 4. 1942) A „AL“ (23. 4. 1942) Z TEREZÍNA DO PIASEK¹

Jakub Strýček – Zdeněk Jirásek

Jakub Strýček – Zdeněk Jirásek: Transports „Ag“ (1. 4. 1942) and „Al“ (23. 4. 1942) from Terezín to Piaski

The state of research on the issue of Jews from the Protectorate of Bohemia and Moravia in the transit ghettos of the Lublin District of the General Government can be described as unsatisfactory and undoubtedly requiring more attention in the future. One of the important parts of this issue are the transports to the Lublin district, which have not received (with few exceptions) their own professional treatment within the Czech provenance. The focus of the study will be on two of them, codenamed „Ag“ and „Al“, whose destination was Piaski. The aim will be to describe and analyse in detail the course of their journey from Terezín to their final destination on the basis of sources and literature, to point out inaccuracies and inconsistencies in existing research, and to try to eliminate these deficiencies.

Key Words: Protectorate of Bohemia and Moravia, Deportations, Terezín, General Government, KL Lublin, transit ghettos, Piaski

„Nevěděli jsme, co bude dál, ani jsme netušili, že jsme byli předurčení k vyhlazení.“²

Kurt Ticho

Stav výzkumu problematiky Židů z Protektorátu Čechy a Morava v tranzitních ghettech lublinského distriktu Generálního gouvernementu lze na základě dosavadního odborného historického bádání označit za neuspokojivý a bezpochyby vyžadující v budoucnu větší pozornost.³ Jednou z významných částí této problematiky jsou i samotné transporty do

1 Tato studie vznikla s podporou grantu SGS/9/2021 *Židé z českého Slezska v nacistických tranzitních ghettech lublinského distriktu Generálního gouvernementu* v rámci Studentské grantové soutěže Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.

2 Kurt TICHŮ, *My Legacy: Holocaust, History and the unfinished Task of Pope John Paul II*, Włodawa 2013, s. 39. Pokud není v textu uvedeno jinak, jedná se o vlastní překlady cizojazyčných textů a případné chyby tak padají pouze a jen na hlavy autorů.

3 Dosud neexistuje komplexní monografie věnující se této problematice. Relevantní informace jsou tak slova rozestry v člancích, studiích a monografiích, jejichž primární zaměření je leckdy jiné. V rámci české provenience lze určitě informace nalézt například v následujících příspěvcích: Karel LAGUS – Josef POLÁK, *Město za mřížemi*, Praha 2006; cennými jsou pak vzpomínky Karla Reinische o jeho pobytu v Izbici: Karel REINISCH, *Moje odyssea*, in: *Židovská ročenka 2005–2006*, s. 43–81. V rámci polského prostoru byl průkopníkem a odborníkem Robert Kuwalek, v jehož pracích věnovaných tranzitním ghettem se nacházejí zmínky i o Židech z Protektorátu Čechy a Morava, srov.: Robert KUWALEK, *Getta tranzytowe w dystryktie lubelskim*, in: Dariusz Libionka (ed.), *Akeja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*, Warszawa 2004, s. 138–161; TYŻ, *Zagłada sztetl. Żydzi w Izbicy pod okupacją nazistowską*, in: Weronika Litwin – Monika Szablowska-Zaręba – Sławomir Jacek Żurek (edd.), *Żydzi w Zamościu i na Zamojszczyźnie. Historia – kultura – literatura*, Lublin 2012, s. 255–277; TYŻ, *Tranzitní ghetto v Izbici, Terezínské studie a dokumenty 2003*, s. 313–338; TYŻ, *Krótkie życie na „Wschodzie”*, *Żydzi z Terenu Rzeszy deportowani do dystryktu lubelskiego*, *Studia Żydowskie. Almanach 4*, 2014, č. 4, s. 31–53. Tranzitním ghettem se částečně věnoval i Jakub Chmielewski, viz: Jakub CHMIELEWSKI, *Sytuacja ludności żydowskiej w powiecie krasnostawskim podczas okupacji niemieckiej – analiza wybranych miejscowości*, in: Lena Bielska – Katarzyna Zabratńska – Agnieszka Sewruk (edd.), *Losy Żydów z Krasnegostawu*